

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Bruna Matičić

**Djelovanje senjskih uskoka na području Senja i sjevernog
Jadrana u 16. i početkom 17. stoljeća**

(ZAVRŠNI RAD)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest

Bruna Matičić

Matični broj: 0009065138

Djelovanje senjskih uskoka na području Senja i sjevernog
Jadrana u 16. i početkom 17. stoljeća

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Povijest/Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Ozren Kosanović

Rijeka, 15. rujna 2016.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Historiografski pristupi uskocima.....	2
3. Vojna krajina.....	4
3.1. Stanje na pograničnom teritoriju.....	4
3.2. Osnivanje Vojne krajine.....	6
4. Grad Senj i uskoci.....	8
4.1. Senjski uskoci i njihovo podrijetlo.....	11
4.2. Viđenje uskoka od strane triju sila Habsburške Monarhije, Mletačke Republike i Osmanskog Carstva.....	15
4.3. Pljačka kao način preživljavanja.....	19
5. Uskočki rat i preseljavanje uskoka.....	24
6. Zaključak.....	27
7. Literatura.....	28

1. Uvod

Tema rada jest djelovanje senjskih uskoka na području Senja i sjevernog Jadrana u 16. i početkom 17. stoljeća. Cilj rada bio je istražiti i opisati uskoke i njihovo djelovanje u Senju i sjevernom Jadranu, utvrditi koja je bila njihova uloga na tim prostorima. Kako bi se došlo do željenih rezultata u radu će se koristiti stručnom i znanstvenom povijesnom literaturom koja se temom uskoka. Neki od historiografskih izvora koji će se koristiti za pisanje rada su: Catherine Wendy Bracewell, *Senjski uskoci: piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću*, 1997., znanstveni radovi Anna Marie Gruenfelder objavljeni u Senjskome zborniku, Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća, Knjiga 5. Četvrto doba: vladanje kraljeva iz porodice Habsburga (1527-1740)*, 1980., te Gligor Stanojević, *Senjski uskoci*, 1973. Ostatak literature koristit će se kao nadogradnja na navedenu koja će ih dodatno pojasniti.

Rad će se sastojati od nekoliko dijelova. U prvome dijelu opisati će postojeću historiografsku literaturu posvećenu uskocima, pisanu od 16. stoljeća pa sve do danas, te ukazati na problematiku koju donosi. Drugi dio rada opisuje stvaranje Vojne krajine kao prostora u kojem su uskoci bili naseljeni i stanje koje je vladalo na pograničnome teritoriju u periodu njezina stvaranja. Treći dio rada odnosi se na povijest uskoka od njihovog naseljavanja na teritorij Vojne krajine i grada Senja, do spomena o njihovome podrijetlu i teritoriju s kojih su se doseljavali, opisa njihova djelovanja, te u konačnici raseljavanja i prestanka djelovanja.

2. Historiografski pristupi uskocima

O Senju i senjskim uskocima bavilo se mnogo povjesničara, hrvatskih i stranih, koji su pokušali rasvijetliti njihovu ulogu i djelovanje. Catherine Wendy Bracewell progovara o problematici koja se javlja u historiografiji o uskocima. Povijest uskoka, opisana u historiografiji od šesnaestog stoljeća pa sve do danas, može se podijeliti u dva pristupa.

Najveći broj djela uskoke promatra u kontekstu djelovanja između tri velike sile na Jadranu, odnosno, sukobi oko uskoka poslužili su tome da se prikažu odnosi između Mletačke Republike, Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Ova djela ne donose stvarnu povijest uskoka, već se njima bave onoliko koliko su oni bili povod sukobima između tih sila.¹ Ovakavu vrstu pristupa uskocima imaju i prva historiografska djela napisana o njima još u šesnaestom stoljeću. Takva je knjiga *Storia degli Uscocchi*, mletačkog povjesničara i zadarskog nadbiskupa, Minuccija de Minuccija, napisana i objavljena 1602. godine u Veneciji.² Sličan pristup imaju i knjige venecijanskog teologa, Paola Sarpija, *Aggiunta all' Historia degli Uscocchi di Minuccio Minucci* i *Supplimento dell' Historia degli Uscocchi* i *Trattato di Pace et Accomodamento*, u kojima je on nastavio povijest zapisanu u Minuccijevoj knjizi, a koje su objavljene 1617. godine u Veneciji. Ondje se uskoke opisuje kao obične razbojнике i pljačkaše, kojima je jedini motiv za djelovanje njihova pohlepa za plijenom.³ Minucci uskoke vidi kao sredstvo kojim se Habsburgovci koriste za postizanje svojih političkih ciljeva, a to su nadmetanje s Venecijom oko prevlasti u Jadranskom moru. Paolo Sarpi slaže se s Minuccijevim pretpostavkama o Habsburškom iskorištavanju uskoka u političke ciljeve, a oba djela uskoke prikazuju kao neodgojene, surove ljude koji žive u teškim uvjetima, i u središte stavljaju tvrdnju o pravu Venecije na *dominium maris*.⁴ Na Minuccija i Sarpija oslanjaju se i povjesničari novije historiografije, 19. i 20. stoljeća, na primjer Silvino Gigante, i njegova povijest uskoka, *Venezia e gli Uscocchi*, iz 1904. godine, u kojoj on uskoke opisuje kroz mletačke interese i događaje 16. stoljeća.⁵

Drugi pristup romantičarski opisuje uskoke kao borce protiv Venecije i Osmanskog Carstva. Uskoci se ovdje prikazuju kroz odnose koje su imali s trima velikim silama, ali se više pozornosti daje njihovim motivima i običajima, te ih se opisuje kao borce inspirirane

¹Catherine Wendy Bracewell, *Senjski uskoci: piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću*, Zagreb: Barbat, 1997., str. 8-9.

²Stjepan Antoljak, *Hrvatska historiografija*, Zagreb: Matica hrvatska, 2004., str. 61.

³Gligor Stanojević, *Senjski uskoci*, Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1973., str. 5.

⁴Gruenfelder, Anna Maria, *Senjski uskoci* u „povijesti svakodnevice, *Senjski zbornik* (Senj), 28 (2001), str. 109

⁵G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 8

vjerskim i nacionalnim zanosom. Primjer je rukopis anonimnog talijanskog autora iz Ferma (rođen 1558.), nastalog kao odgovor na venecijanske izvore tog doba.⁶ Autor piše u dijaloškoj formi, brani uskoke od Minuncijevog i Sarpijevog opisa, govori o njihovoj ratobornosti, hvali uskočke običaje, te ih prikazuje izrazito mitološki, kao patrijarhalne ljude i hrabre borce protiv Osmanlija.⁷ Primjer takve nacionalne i romantičarske historiografije jesu i knjige povjesničara dvadesetog stoljeća, i to *Povijest senjskih uskoka*, autora Bare Poparića, *Senjski uskoci* Gligora Stanojevića, te knjiga *Crtice iz istorije senjskih uskoka*, povjesničara Jovana Tomića.⁸ Ova dva pristupa i prikaza uskočke povijesti prisutna u historiografiji vrlo su površna, daju jednoličnu sliku uskoka i prikazuju ih ili kao obične zločince i pljačkaše ili kao pomoćnu vojsku, borce za nacionalno i vjersko oslobođenje te pravdu. Bracewell smatra da uskočka historiografija previše pažnje daje političkoj povijesti te da još uvijek nije dovoljno istražila socijalni, ekonomski i kulturni kontekst priče o uskocima, njihovo društvo i svijet.⁹ Zbog pozornosti davane habsburškoj i mletačkoj povijesti kroz koju su mnogi opisali povijest uskoka, prava povijest uskoka, njihova uloga, djelovanje, motivi i običaji ni danas nisu u potpunosti jasno opisani i dovoljno istraženi. Novija historiografija donosi realniju sliku povijesti, sustavnija i kvalitetnija istraživanja, cjelovitije analize izvora i literature o uskocima.

⁶ Bracewell, C. W., Žene kod uskoka: Književni likovi i stvarnost, *Senjski zbornik* (Senj), 17 (1990), str. 178.

⁷S. Antoljak, *Hrvatska historiografija*, str. 479.

⁸Valetina Gulin, Recenzija, Prikaz Catherine Wendy Bracewell, *Senjski uskoci: piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću*, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 2 (1997), str. 229-230.

⁹C. W. Bracewell, *Senjski uskoci.*, str. 8-9

3. Vojna krajina

Današnje područje Hrvatske u 15. i 16. stoljeću suočilo se s dvije sile koje su joj oduzimale i prisvajale teritorij. Mletačka Republika na Jadran je gledala kao na svoj zaljev, te je prisvojila sve otoke od Krka do Hvara i gradove u primorju od Novigrada, Nina i Zadra, do ušća rijeke Neretve. Gotovo cijela Dalmacija bila je pod mletačkom vlašću. Međutim, već početkom 16. stoljeća, većinu teritorija dalmatinskog zaleđa osvojilo je Osmansko Carstvo, te teritorije na sjeveru čak do Like i Krbave. Usporedno s osvajanjima u Hrvatskoj, zauzimali su područja i u Slavoniji.¹⁰ Osmanska osvajanja zaustavila su se pred Kvarnerskim zaljevom, a nakon 1526. godine pod vlašću Habsburgovaca, kao nasljednika kruna Hrvatske i Ugarske, ostao je samo Vinodol, Senj i podvelebitsko primorje. Taj dio činio je jezgru habsburškog sustava Vojne krajine, kojoj je bila namijenjena uloga obrane od osmanskih osvajanja. Upravo se na ovom području, na sjecištu habsburške, mletačke i osmanske granice, formiraju uskoci kao vojnička zajednica.¹¹

3.1. Stanje na pograničnom teritoriju

Osmanska osvajanja u 15. i 16. stoljeću prouzročila su politički lom, ekonomske probleme i društvena pomicanja na granicama. U pograničnim područjima između Habsburške Monarhije, Mletačke Republike i Osmanskog Carstva dolazi do nastajanja novih granica i planova napada i obrane. Upravo su osmanske invazije i osvajanja te obrana, koju su zapadne sile osnovale, bili glavni čimbenici koji su prouzročili nastanak granice, a izvorište sukoba na granicama bilo je suparništvo između kršćanstva i islama, zapadnih sila i Osmanskog Carstva. Osim osmanskih provala, stanje je dodatno pogoršavalo političko i ekonomsko suparništvo Habsburgovaca i Venecije.¹² Pogranično područje i Vojna krajina bila su mjesta gdje su se dva svjeta, kršćanstvo i islam, najviše dodirivala. Osmanskim navalama bile su suprotstavljene prve crte obrane protiv muslimanskog osvajača. Na granici su zbog toga bili prisutni neprestani sukobi, krvavi okršaji i prepadi. Sukobi su bili prisutni tijekom osmanske invazije, ali i u vrijeme mira. Pljačkanje i prepadi bili su dio svakodnevnog života vojnih

¹⁰Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća, Knjiga 5. Četvrto doba: vladanje kraljeva iz porodice Habsburga (1527-1740)*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980., str. 593.

¹¹C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 4.

¹²Isto, str. 21.

skupina nastanjenih na granicama i osmanskih pograničnih pljačkaških skupina, odnosno martoloza, i uskoka iz kršćanskih država.¹³

Nakon pada Bosne (1463.) te Hercegovine (1482.) katoličko i pravoslavno stanovništvo iz tih zemalja počinje se naseljavati u Hrvatsku i Dalmaciju, te Slavoniju, a nakon bitke na Krbavskom polju (1493.), zbog izloženosti osmanskim provalama, započelo je i raseljavanje stanovništva s hrvatskog područja na teritorije koji su manje izloženi napadima.¹⁴ Iseljavanje iz hrvatskih pograničnih područja nastavilo se tijekom cijelog 16. stoljeća, a rezultiralo je time da su čitava područja ostala nenastanjena. Napuštena zemljišta davana su novim naseljenicima. Stari stanovnici povlačili su se na sjever i sjeverozapad, a zamjenjuje ih stanovništvo s juga i jugoistoka. Većinom su to bili nomadski stočari, Vlasi, koji su dolazili s osmanskog teritorija i naseljavali napuštena područja u mletačkoj Dalmaciji i na hrvatskim granicama, te se podređivali kršćanskim vlastima i njihovoj službi. Zbog stalnog ratovanja na granici obavljali su vojnu službu u zamjenu za određene povlastice, odnosno dobili su ograničenu autonomiju i razne porezne olakšice.¹⁵ Pogranične su vlasti o novim naseljenicima govorili kao o imigrantima (uskocima, prebjezima) ili kao o bivšim turskim podanicima, a najčešće ih se naziva terminima Vlah ili Morlak.¹⁶ Termin uskok prvi put se pojavljuje 1530-ih godina kao naziv za naoružane skupine izbjeglica koje su se pojavile nakon osnivanja vojnih granica. Takve skupine izbjeglica zapravo nastaju puno prije, već nakon pada Bosne 1460-ih godina, te im je glavna djelatnost ta, da izvode prepade na osmanskom teritoriju i otimaju stoku i zarobljenike. To su zapravo bili bjegunci i emigranti s teritorija kojeg su osvojile Osmanlije, a gdje god bi se naselili stvarali bi pljačkaške skupine. Marino Sanudo, mletački političar, u svojem dnevniku opisuje uskoke kao skupine kratkog vijeka, koje su napustile osmanske granice u Bosni, naselile se na našem teritoriju te napadaju i salijeću Osmanlije. Habsburgovci i mletačke vlasti, kada su bili u ratu s Osmanlijama, te pljačkaške skupine organizirali bi u vlastite vojne snage, a s vremenom su te skupine postajale službene ili poluslužbene plaćeničke uskočke skupine.¹⁷

¹³ Isto, str. 37.

¹⁴ Vj. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga 5.*, str. 30-31.

¹⁵ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 25-26.

¹⁶ Termin *Vlah*, na turskoj granici i u habsburškoj Vojnoj krajini naziv je za stočara-kolonista koji izvršava vojne obaveze u zamjenu za porezne olakšice. Termin *Morlak* je širi mletački termin, općenitiji naziv za cjelokupno podaničko stanovništvo turskog zaleđa. (C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 30.)

¹⁷ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 40.

3.2. Osnivanje Vojne krajine

Začeci stvaranja Vojne krajine naziru se u sustavu obrane granica koju je organizirao ugarsko-hrvatski kralj Matijaš Korvin. On je 1469. godine grad Senj s kotarom oteo knezovima Frankopanima, a kasnije i teritorij Gacke s gradom Otočcem i okolnim gradovima. Od tog područja osnovao je Senjsku kapetaniju, zasebnu upravnu vojničku oblast. Senjska kapetanija obuhvaćala je Senj s kotarom, Gacku kneževinu s Otočcem, te gradove Starigrad na moru i Novigrad. Uloga Senjske kapetanije i kapetana bila je prvenstveno obrana od osmanskih i mletačkih navala.¹⁸ Po uzoru na Senjsku kapetaniju, Korvin je uredio i osmanski prostor koji je 1463. i 1464. godine osvojio. Novosnovane Jajačka (Bihačka) i Srebrenička banovina, zajedno sa Senjskom kapetanijom, bile su vojnički uređene, trebale su biti bedem za suzbijanje osmanlijskih navala, te one predstavljaju temelj kasnije osnovane Vojne krajine.¹⁹ Nakon smrti Matijaša Korvina ovaj je pogranični sustav počeo propadati, a obrana granice prepuštena je plemenitašima naseljenima uz granicu. Međutim, nakon novih osmanskih osvajanja 1510-ih godina, staleži Unutrašnje Austrije: Štajerske, Koruške i Kranjske, želeći na vrijeme spriječiti mogućnost osmanskih provala na njihov teritorij, predložili su stvaranje obrambenog područja u Hrvatskoj.²⁰ Carski je sabor 1522. godine habsburškom nadvojvodi Ferdinandu prepustio niz utvrda: Senj, Krupu, Knin, Skradin, Klis i Ostrovicu, na hrvatskoj granici sa zadaćom da organizira jedinice za obranu. Nakon što je Ferdinand izabran za kralja 1527. godine, preuzeo je kontrolu nad Senjskom i Bihačkom kapetanijom, a njegove vojne obveze i novčana pomoć staleža Unutrašnje Austrije omogućili su stvaranje Vojne krajine. Vojna krajina teritorijalno nije bila zasebna jedinica, bila je neovisna od civilne hrvatske vlasti, pod izravnom kontrolom habsburškog cara. Sastojala se od utvrda organiziranih u kapetanije, a središte je bila Senjska kapetanija.²¹ Hrvatski pogranični gradovi pod Ferdinandom, od Senja do Knina i Skradina, pa sve do Klisa, trebali su oblikovati obrambenu crtu protiv osmanskih napada. Krajina je trebala biti naseljena plaćeničkom vojskom, koja je od vlasti trebala dobivati novčanu pomoć i pomoć u opremanju i opskrbi. Budući da vlasti nisu uvijek opskrbljivale i novčano pomagale vojsku, često se događalo da su utvrde imale manjak zaliha, hrane i oružja, a zbog toga je i plaćeničke vojske

¹⁸Vj. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga 5.*, str. 30-31.

¹⁸C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 24.

¹⁹Isto, str. 25.

²⁰Za vrijeme sedmogodišnjeg primirja, dogovorenog 20. kolovoza 1503. godine, Turci nisu osvojili niti jedan hrvatski grad. Nakon isteka primirja i padom Srebreničke banovine 1512., Hrvatskom Kraljevstvu počela je prijetiti gotova propast. (Vj. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga 5.*, str. 11.)

²¹C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 42.

bilo premalo. Zbog manjka vojnika, vlasti su u službu počele uzimati izbjeglice iz područja koje su zauzele Osmanlije, one koje su se od 1520-ih kontinuirano naseljavale na područje Vojne krajine. Kako bi ih privukli, vojnicima kolonistima, odnosno uskocima koji su naselili pogranično područje, vlast je dodjeljivala određene povlastice: bili su oslobođeni svih obveza i poreza, a plaćali su samo jedan porez po kući, dobivali su zemlju u zamjenu za vojnu službu te su imali pravo na udio u plijenu. Također, imali su određenu unutarnju autonomiju. Sami su birali svoje vođe, civilne i vojne, a Vojna krajina ih je priznavala i dopuštala im da samostalno vode organizaciju operacija na lokalnoj razini. Budući da su kolonisti plaću dobivali samo kada bi bili mobilizirani, a dodjeljena zemlja nije im uvijek bila dovoljna za izdržavanje, oni su svoje prihode dopunjavali pljačkaškim pohodima i otimanjem plijena.²² Zapovjednik Vojne krajine, Ivan Lenković, 1551. godine, opisuje vojnike kao „goniče stoke i pljačkaše koji su se sa svojim stadima selili s jedne puste planine na drugu, pljačkajući Turke i kršćane. To im je izvor uzdržavanja, a ne plug ili motika.“²³ Ovakva je situacija zapravo bila idealna i obostrano korisna. Habsburška Monarhija izdvajala je poprilično malo novaca, a dobila je savršene vojnike za održavanje pograničnog područja. Osim u novcima, vojnike je isplaćivala u raznoj robi i plijenu. Uskoci su, uživajući određenu autonomiju, mogli samostalno odlaziti u pohode i otimati onoliko plijena koliko im se prohtije i time nadomjestiti manjak svoje plaće.

²²Isto, str. 43-47.

²³Emilij Laszowski (ur.), *Monumenta habsburgica*, svezak 3, Zagreb, 1917., str. 521. (Citat preuzet iz: C.W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 46.)

4. Grad Senj i uskoci

Gradovi Klis i Senj od 1520-ih i 1530-ih smatraju se središtima uskočkog djelovanja. Kao vojne enklave, područje unutar države odvojeno od civilne hrvatske vlasti koje je stajalo na putu osmanskog širenju. Gradovi su smatrani važnim elementom u obrani od osmanskog napredovanja i pružali su sigurnost pridošlim izbjeglicama, davale im mjesta u garnizonima, te su ih vojni zapovjednici uzimali kao vojnike u svoju službu. U Klisu i Senju u tom periodu postoje svi elementi koji karakteriziraju uskočki fenomen, i to: suradnja između redovnih garnizonskih jedinica i izbjeglica, izvođenje prepada kako bi se nadopunile niske plaće, odabir Osmanlija kao neposrednih žrtava, te pomoć lokalnog stanovništva na mletačkom i osmanskim teritorijima.²⁴ U historiografiji o uskocima često se može naići na podatak da s padom Klisa 1537. godine tradicionalno započinje priča o uskocima u Senju.²⁵ Skupina uskoka i vojnika iz Klisa pobjegli su u Senj nakon njegova osvajanja, i u njemu ponovno osnovali jezgru uskočke organizacije te sa sobom donijeli i ime uskoci.²⁶ Prije pada Klisa između senjskog i kliškog garnizona postojale su brojne veze. Na primjer garnizoni su imali istog kapetana, Petra Kružića od 1523. do 1529. godine i često su djelovali zajednički, a grad Senj bio je najbliži habsburški garnizon nakon pada Klisa. Međutim, počeci uskočkog djelovanja u Senju postojali su i prije pada Klisa, ali je njegov pad 1537. godine povećao značaj grada Senja za uskoke i za Vojnu krajinu. Krajem 1520-ih, opasnost od Osmanlija bila je izravnija, a migracija pred Osmanlijama počela je pogađati i Senj. Od 1524. godine započinju pljačkaši iz Senja pljačkati osmanski teritorij i trgovce na moru te im otimati robu, a otprilike u to vrijeme počinju stizati i izvješća u Veneciju o pljačkaškim pohodima koji kreću iz Senja.²⁷

Postoje mnogobrojni motivi zbog kojih su se ljudi priključivali uskocima. U Senju se, u to vrijeme naziru dvije vrste stanovnika, starosjedioci i useljenici. Posljednji su bili stalni stanovnici grada bez posebnih prava, obaveza i povlastica koje su imali starosjedioci. Spomenute stanovnike nazivaju zajedničkim imenom uskoci. Osim doseljenika mnogi Senjani priključivali su se uskocima i povezivali s njima zbog zajedničkih interesa, kao što su međusobni brakovi i interesi u prepadima koji su predstavljali osnovu gradske ekonomije.

²⁴ Isto, str. 48.

²⁵ O tome govori i Minuccio Minucci u *Storia degli uscocchi*, (Isto, str. 50.)

²⁶ Mihovil Bolonić, Uskoci i otok Krk, *Senjski zbornik* (Senj), 8 (1981), str. 343

²⁷ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 50.

Dugotrajno ratovanje s Osmanlijama od senjskih je obitelji u kratko vrijeme stvorilo vojnike i natjerao ih među uskoke.²⁸

Osim stanovnika Senja, veći dio uskoka činili su habsburški podanici, koji su pobjegli s pograničnih područja pred osmanskim napadima, te izbjeglice s mletačkih i osmanskih teritorija. Ratne katastrofe i osmansko osvajanje te su stanovnike prisiljavale na bjeg. Minuccio Minucci, kada spominje uskoke, govori o njima kao o stanovništvu koje je izbjeglo iz svojih domova zbog osmanske ekspanzije na njihov teritorij: „To je ime, ali bez traga ikakve zloglasnosti, počelo dolaziti na glas...prije manje od 100 godina, kada su turske vojske...uznemirivale granice Hrvatske i Dalmacije; tako da se u to vrijeme mnogo smionih muškaraca, ne mogavši živjeti pod turskom tiranijom, prisjetivši se da su bili rođeni u vjeri Krstitelja i napustivši teritorije koje je već osvojio neprijatelj, povuklo u neko od uporišta kršćanstva i tamo, gonjeni tugom za onim što su izgubili, kao i nad svojom pokorenom domovinom...svakodnevno su harali, i nanosili Turcima veliku štetu.“²⁹ Može se reći da su se uskocima priključivali ljudi koji su živjeli na rubu društvenog života, oni koji nisu imali posebne povlastice, koji su imali manje povlastica i manju ekonomsku moć. Odnosno, siromašniji kršćanski seljaci s malo zemlje bili su prvi koje je svako pogoršavanje uvjeta upropaštavalo, kao i prvi koji su odlazili među uskoke u nadi za boljim uvjetima života.³⁰

Kao što je već navedeno, glavni motivi zbog kojih se stanovništvo priključivalo uskocima bila je osmanska tiranija. Nasilje se odnosi na ponašanje osmanskih vlasti prema kršćanskom stanovništvu na osvojenome teritoriju, to jest na pretvaranje crkava u džamije, uvođenje danka u krvi, takozvane devširme, prisilno novačenje kršćana u osmanske snage za borbu protiv kršćanskih država, te nametanje viših poreza, odnosno, oni koji nisu prihvatili islamsku vjeroispovijest, za razliku od muslimanskog stanovništva, morali su plaćati više poreze i imali su posebne obveze.³¹ Na primjer, 1572. godine u Klisu, koji je sada bio pod osmanskom vlasti, zavladao je stanje nemira koje je prouzročilo ponašanje osmanske vlasti, a to je zabilježio jedan mletački promatrač: „Kršćani Turcima plaćaju danak ili harač, a Turci ih tlače, zadaju im muke i tiraniziraju preko svake mjere, silom im otimaju dobra, a često odvođe i njihove sinove, koje pretvaraju u otpadnike od vjere, te ih se kasnije sreće u državi i vjeri koja im je strana. Nikad nisu vlasnici onoga što je njihovo, niti sa sigurnošću mogu

²⁸ Isto, str. 66.

²⁹ Minucci Minuccio, *Storia della Repubblica di Venezia*, svezak 2, str. 315-316. (Citat preuzet iz: C.W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 68.)

³⁰ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 70.

³¹ Isto, str. 68.

uživati u onomu što posjeduju. Ne žele ništa drugo, kao što se često može čuti od njih, nego da vide moćan kršćanski stijeg kako se vije u ratu, stijeg u koji bi se mogli uzdati. Uzeli bi oružje i osvetili se za zlosilja koja su nad njima učinjena.³²

Osim stanovništva koje je bježalo s osmanskog teritorija, uskocima se priključuju i stanovnici s mletačkih teritorija koji su bili pogođeni socioekonomskim promjenama i administrativnim zloupotrebama. Poput onih s osmanskih teritorija, dalmatinski uskoci također su dolazili iz redova siromašnih i onih čije su povlastice iznenadno bile ugrožene.³³ Veliki priljev stanovništva uskocima uzrokovala je i demobilizacija vojnika i mornara koji nisu znali što da rade nakon otpusta te su sklonište pronalazili u Senju. To su bili vojnici koji su služili kao osmanska neredovna vojska, te su prebjegli na habsburški teritorij kada su im bile oduzete određene povlastice ili položaji. Ovdje možemo pribrojiti i lokalne seljake i izbjeglice s granice koje su za vrijeme mletačkog rata s Osmanlijama bili regrutirani u mletačku vojsku, te im nakon mira više nisu bili potrebni. Uskocima su pristupali i brojni pustolovi iz svih pograničnih područja koji su se željeli na brzinu obogatiti, a u Senju su ostajali samo dok su njihovi pohodi bili uspješni i dok su od njih imali koristi. Senj, kao najvažnija utvrda Vojne krajine ovakvim je regrutima nudio novi život i mogućnost položaja u vojsci, te bogaćenje na plijenu osvojenog u pljačkama.³⁴ Tako je grad Senj postao središte bjegunaca svih vrsta, razbojnika koji su bježali od zakona i pravde i onih koji su izbjegli s osmanskoga teritorija zbog nanesenih nepravdi i štete.³⁵ Uskočke slobode privlačile su ljude koji su bili umorni od seoskog života, nezadovoljni njime i potaknuti da žive od pljački. Uskočki život bio je život vojnika plaćenika, a prilike koje je takav način življenja pružao nisu bile ograničene podrijetlom ili društvenim statusom već se do njih moglo doći vlastitim sposobnostima i hrabrošću. Za taj su se životni put pretežito odlučivali ljudi iz manje povlaštenih slojeva društva, odnosno iz nižeg sloja, te je to za njih predstavljalo način za boljim životom, a ponekad i za ostvarivanjem napredovanja u društvu.³⁶

³² Grga Novak (ur.), *Commissiones et relationes venetae*, svezak 4, Zagreb, 1964., str. 46-47. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 73.)

³³ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 75

³⁴ Isto, str. 87.

³⁵ Juraj Lokmer, Senj, uskoci i bura u putopisu Sir Thomas Graham Jacksona s kraja XIX. stoljeća, *Senjski zbornik* (Senj), 36 (2009), str. 140.

³⁶ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 84.

4.1. Senjski uskoci i njihovo podrijetlo

Uskoci su raznog podrijetla, ali većinu senjskih uskoka čini hrvatsko stanovništvo, nekadašnji osmanski podanici, koji su pobjegli s osvojenog teritorija, i mletački podanici. O tome govori i kapetan protiv uskoka Marc' Antonio Pisani: „Uskoci su sastavljeni od raznih vrsta ljudi, ali su većinom morlaci, turski podanici, dijelom podanici Vaše uzvišenosti iz Dalmacije koji su zbog svojih prekršaja protjerani ili ih privlači opaki život, idu u Senj i postaju uskoci, dijelom prognanici sa galija, dijelom iz carevih i nadvojvodinih mjesta.“³⁷ Pisani u izvješću tvrdi da je u Senj došlo 300 morlaka, koji se radije pridružuju uskocima, da budu jedni od njih, iz straha da ne budu zarobljeni ili da ih uskoci ne pljačkaju i haraju kao ranije.³⁸

Teško je zapravo odrediti nacionalni i etnički sastav uskoka. Mlečani uskoke opisuju kao Hrvate, te bliske odnose između uskoka i mletačkih podanika u Dalmaciji objašnjavaju istom nacionalnom pripadnošću: „Hrvati nikad neće dobro služiti Vašoj Svjetlosti protiv uskoka, jer i jedni i drugi pripadaju istom narodu.“³⁹ Habsburški izvori također uskoke identificiraju kao Hrvate. Što se tiče državne uprave pod kojom su se našli, uskoci se mogu podijeliti na habsburške stanovnike iz tog područja, osmanske podanike i podanike pod upravom Mlečana. Međutim, državljanstvo i nacionalni identitet nisu isto, pa tako i povijesni izvori u 16. stoljeću govore kako uskoke, iako su bili podanici različitih država, povezuje zajedničko podrijetlo. Almorò Tiepolo, providur protiv uskoka, 1593. godine piše kako uskoci, bez obzira pod čijom se upravom nalaze, zapravo pripadaju istome narodu: „Uskoci pripadaju trima vrstama ljudi (habsburški, mletački i turski podanici) istog naroda i jezika, pomiješanih u ovom pljačkanju.“⁴⁰ Benedetto Moro, generalni providur Dalmacije, u svojim opisima donosi slično mišljenje kao i Tiepolo: „Pored Senjana koji su osobito turski neprijatelji, postoje još dvije vrste uskoka. Druga vrsta uskoka su sultanovi podanici, zvani martolozi i morlaci, koji, kada ne bi bili pomagani i zaštićeni od čitave zemlje i podanicima Vaše uzvišenosti, ne bi mogli tako lako prelaziti da plijene i uznemiravaju...Treća vrsta uskoka su podanici Vaše uzvišenosti koji iz potrebe ili primamljeni nadama u korist odaju se pljački i krađi. Pošto imaju rođake i

³⁷ Grga Novak (ur.), *Commissiones et relationes venetae*, svezak 6, Zagreb, 1970., str. 19. (Citat preuzet iz: G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 24.)

³⁸ Isto.

³⁹ Grga Novak (ur.), *Commissiones et relationes venetae*, svezak 5, Zagreb, 1966., str. 225. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 54.)

⁴⁰ Grga Novak (ur.), *Commissiones et relationes venetae*, svezak 5, Zagreb, 1966., str. 50-51. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, 54.)

bližnje u Dalmaciji koji ih pomažu i štite, to na kopnu i moru sigurno prolaze.“⁴¹ Zanimljivo je kod ovog izvještaja to što Moro ne razlikuje Morlake i martoloze. Morlaci su bili Vlasi, nomadsko stanovništvo, koje je živjelo u zaleđu Dalmacije, dok su martolozi bili uglavnom kršćansko stanovništvo u službi Osmanlija, a uloga im je bila očuvanje osmanskog pograničnog teritorija.

Kod određivanja nacionalnog identiteta uskoka javlja se problem. Termini kao što je Hrvat u tom periodu variraju u značenju, a to što habsburški i mletački promatrači identificiraju uskoke kao Hrvate, također ne mogu biti pokazatelji osjećaja nacionalne pripadnosti kojeg su imali sami uskoci. Promatrači i sami uskoci služili su se terminima nacionalnog i etničkog identiteta kao načinom kojim bi opisali podrijetlo uskoka. Upotrebljavaju termine Hrvat, Slaven i Morlak, kako bi uskoke mogli povezati sa ostalim stanovništvom na otocima, priobalju i zaleđu, ali i da pokažu razliku između onih uskoka koji su pripadali drugim nacionalnostima, Vlasima, Talijanima, Albanacima, Nijemcima i ostalima.⁴²

Podrijetlo uskoka može se utvrditi i analizom njihovih imena dobivenih prema mjestu podrijetla. Neka imena na različite načine otkrivaju svoje podrijetlo. Često su povezana s mjestima iz kojih stanovnici dolaze. Na primjer neka uskočka prezimena neposredno su dobivena od imena mjesta iz kojih pojedinci potječu: Plavgnanin (Plavljanin, iz Plavna blizu Knina), Waschacz (Bažac, iz Baga), Vragnanin (Vranjanin, iz Vrana), Ivan von Topulskh (iz Topuskog), Rade de Cosovo (iz Kosova).⁴³

Osnovu za analizu podrijetla uskoka jesu sačuvani vojni registri za senjski garnizon, iz 1540. i 1551. godine. Oni predstavljaju popis uskoka koji su imali službeni položaj u garnizonu i koji su za svoju službu dobivali plaću. Osim spomenutih uskoka koji su primali plaću za svoju službu, u Senju je bilo i novopridošlog stanovništva koje se priključivalo uskocima ali nije primalo plaću, te time nije spomenuto u registru. Većina dokumenata koja spominje uskoke, uglavnom su mletački izvori koji govore o njihovim zločinima, ili habsburški u kojima se spominju samo istaknuti uskoci, vođe i kapetani i upravo je to razlog zbog kojeg nemamo podatke o običnom vojničkom sastavu u Senju. Vojni registar iz 1540. godine spominje imena časnika i vojnika nastanjenih u Senju i okolnim naseljima, Otočcu,

⁴¹ Grga Novak (ur.), *Commissiones et relationes venetae*, svezak 5, Zagreb, 1966., str. 50. (Citat preuzet iz: G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 26.)

⁴² C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 55.

⁴³ Isto, str. 56.

Starigradu, Brlogu i Prozoru. Popis pokazuje da je u garnizonu u Senju, osim njemačkih vojnika iz Unutrašnje Austrije, nastanjeno uglavnom stanovništvo s područja pod habsburškom upravom, stanovništvo iz mletačke Dalmacije i ono s osmanskih teritorija. Najviše uskoka prema popisu registra čine pripadnici starih senjskih obitelji, ali i stanovništvo iz okolnih mjesta s habsburškog teritorija izloženim osmanskim napadima, i to iz Hrvatskog primorja, habsburške Istre, i iz mletačke Dalmacije. Prezimena koja se mogu naći u njemu povezana su s mjestima pod habsburškom upravom, s Brinjem, Ledenicama, Bagom, Bribirom, Rijekom, Kastvom, Ogulinom, Modrušom, Plaškim, Slunjem, Dubovcem, Drežnikom, Belajem, Bihaćem i Blagajem. Uskoke na popisu povezuje se i s naseljima na teritoriju mletačke Dalmacije, s Baškom na otoku Krku, Zadrom, Novigradom i Braćem, ali i s naseljima koji su bili pod osmanskom upravom, Banjedvorom, Požegom i Jajcem.⁴⁴ Broj vojnika u Senju znatno se povećao nakon 1541. godine kad je Venecija, nakon što je rat završio, iz Dalmacije protjerala stanovništvo koje je bilo u njihovoj službi, a koje je bilo prešlo granicu da se bori protiv Osmanlija. U vojnome registru iz 1551. godine nalazi se veći broj vojnika, te se može govoriti o dotoku novih vojnika i dalje uglavnom habsburških podanika. Broj plaćenih vojnika u senjskom garnizonu naglo raste zajedno s osmanskim napredovanjem 1540-ih. Međutim, vojni registar iz 1551. pokazuje da su časnička i vojnička mjesta za koja su uskoci dobivali plaću, još uvijek pripadala austrijskim vojnicima i članovima iz senjskih obitelji.⁴⁵

U Veneciju 1542. godine dolazi izvještaj da u Senju ima „dvije stotine plaćenih uskoka, u službi rimskog kralja Ferdinanda, ljudi vrlo sklonih i žustrih kad je riječ o pljački i ubojstvima, a njima se usto pridružuje veliki broj drugih iz Hrvatske i Slavonije koji su voljni živjeti u Senju bez ikakve stipendije i pratiti ove prve u ekspedicijama otimanja plijena.“⁴⁶ Stanovništvo s osmanskih i mletačkih teritorija, najviše se priključuje uskocima u Senju krajem 1550-ih i tijekom 1560-ih. Giovanni Antonio Novello 1559. godine izvjestio je Veliko vijeće u Veneciji o broju uskoka nastanjenih u Senju, te je naglasio prisutnost stanovnika izbjeglih s osmanskih teritorija koji su se tamo našli, ali i Senjana koji su djelovali zajedno s uskocima i stanovništva pridošlog s mletačkog teritorija: „U Senju i Bakru je sada oko 250 uskoka, uključujući one koji su svojedobno bili carazzari (podanici) Porte i koji su prebjegli u zemlje njegova (habsburškog) Veličanstva; Senjane; te podanike Vaše Svjetlosti, koje su

⁴⁴ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 56-57.

⁴⁵ Isto, str. 58.

⁴⁶ Šime Ljubić (ur.), *Commissiones et relationes venetae*, svezak 2, Zagreb, 1876., str. 164. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 59.)

prognali dalmatinski rektori: sve te tri vrste ljudi nose ime uskoka.⁴⁷ Različita svjedočanstva o podrijetlu uskoka i njihovom položaju i ulozi, pokazuju koliko je suvremenicima bilo teško da razluče pravo stanje stvari, ili su iz političkih razloga prikrivali istinu. U pojedinim izvorima koji spominju uskoke navodi se da se njime smatra svatko tko živi u Senju i u okolnim mjestima u Hrvatskom primorju i bavi se piratstvom, bez obzira na njihovo podrijetlo, upravnu vlast teritorija s kojeg su došli ili njihov socijalni položaj. „Uskoci nijesu ljudi iste nacije, nego jedan skup opakih ljudi s raznih strana, bjegunci s mletačkih galija i njihovih posjeda: Frijuli, Istra, Dalmacija i Skjavnija. Neki su podanici Svete Stolice koji nijesu trpljeni u svojoj zemlji zbog nevaljalstva; drugi su iz onih krajeva, Hrvatog primorja i drugih mjesta, ali svi umazani istom smolom.“⁴⁸

Doseljavanje u Senj potaknuli su i osmanski prepadi 1560-ih i 1570-ih godina na granici kod rijeka Kupe i Une. Senj je u to vrijeme bio naseljen više nego ikad prije. Sada on nije predstavljao utočište samo za izbjeglice iz habsburške Krajine, odnosno, ne dolaze samo osmanski podanici koji su izbjegli iz svojih mjesta, već Senj postaje domom i mnogih prognanika s Apeninskog poluotoka, ponajviše iz gradova Ancone, Urbina i Apulije, prognanika s obližnjih otoka i gradova pod mletačkom vlašću te mletačkih službenika odbjeglih s galija. Za razliku od prijašnjih godina kada je u Senj dolazilo stanovništvo s habsburškog područja, 1570-ih i 1580-ih godina doseljavaju se stanovnici uglavnom iz dalmatinskog zaleđa s teritorija kojeg su Osmanlije okupirali, a pripadala su Zadru, Trogiru i Šibeniku.⁴⁹ Kapetan protiv uskoka je napisao izvještaj 1588. godine u kojem govori da uskoke čini stanovništvo izbjeglo s osmanskog i mletačkog teritorija koji su pobjegli iz straha da ih ne kazne zbog prijestupa koje su učinili: „senjski uskoci najvećim dijelom Morlaci, osmanski podanici, a dijelom podanici Vaše Svjetlosti, iz pokrajine Dalmacije, koje su zbog njihovih prijestupa prognala sudska tijela, ili koji idu u Senj i postaju uskocima iz želje da vode pogan život, a neki su bjegunci iz flote, a neki su s područja cara i nadvojvode.“⁵⁰ Uzroci zbog kojeg su stanovnici odlazili s tih područja jesu glad u Dalmaciji i bosanskom zaleđu, te rat između Habsburgovaca i Osmanskog Carstva, koji je započeo 1593. i trajao je sve do 1606. godine. Tijekom Dugog turskog rata uskočki napadi na osmanski teritorij su se udvostručili, a

⁴⁷ Archivio di Stato Veneto, *Provveditore Sopraintendente alla Camera dei Confini*, str. 244. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 59.)

⁴⁸ Grga Novak (ur.), *Commissiones et relationes venetae*, svezak 4, Zagreb, 1964., str. 317-318. (Citat preuzet iz: G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 28.)

⁴⁹ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 60.

⁵⁰ Grga Novak (ur.), *Commissiones et relationes venetae*, svezak 6, Zagreb, 1970., str. 18. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 61.)

habsburška i papinska propaganda u tom razdoblju poziva kršćane na borbu protiv Osmanskog Carstva. Propaganda koju vrše poziva stanovništvo da se podigne protiv Osmanlija, koje nazivaju izopaćenim neprijateljima imena i vjere Kristove. I u to vrijeme mnogi pronalaze svoju sigurnost u Senju, osobito nakon neuspješnog pokušaja zauzimanja Klisa 1596. godine. Tada u Senj dolazi značajan broj stanovnika s područja Zadra i Klisa, a dakako, najviše onih koji su bili umiješani u urotu, tjerani strahom od osmanske i mletačke kazne.⁵¹

Obrasci useljavanja u Senj mijenjali su se tijekom cijelog 16. stoljeća. Na početku stoljeća uskoci su u Senj doseljavali uglavnom s obližnjih habsburških teritorija koje su ugrožavali Osmanlije, a zatim, iz cijelog hrvatsko-osmanskog pograničnog područja, te posebno iz područja uz mletačku granicu s Osmanlijama. Uzrok tome jesu promjene u pograničnom ratovanju i jačanju ugleda Senja kao uskočkog uporišta. Cijelo stoljeće grad Senj predstavljao je sigurno utočište za sve vrste izbjeglih: one koji su bježali od rata i katastrofa, one koji su bježali od zakona i progona, one bez položaja, protjerane, neobuzdane i pustolovne. Senj je pružao novi život, mogućnost položaja u vojsci i bogaćenje na plijenu oduzetom od Osmanlija.⁵²

4.2. Viđenje uskoka od strane triju sila Habsburške Monarhije, Mletačke Republike i Osmanskog Carstva

Opisi uskoka iz tog razdoblja razlikuju se, dakako, ovisno o osobnim preferencijama autora. Oni koji su prema uskocima, iz nekih razloga, gajili simpatije, opisivali su ih kao osmanske podanike, žrtve osmanske tiranije te su opravdavali njihove prepade na osmansko područje kao legitiman način osвете za izgubljen teritorij i izbjeglištvo. S druge strane, njihovi protivnici, među kojima se osobito ističu Mlečani, sasvim očekivano, opisivali su ih kao zločince koji su u Senj došli da bi izbjegli pravdu, te zbog pohlepe za plijenom.⁵³

I uistinu, uskoci su često izvodili prepade na osmanski teritorij zbog pljačke kojim bi popunjavali svoje oskudne zalihe. Habsburgovci i njihova politika na uskoke je gledala kao na jeftin izvor pograničnih vojnika i u početku im nije smetala ovakva djelatnost uskoka, pošto je to značilo da država može izdvajati manja sredstva za njihovo uzdržavanje, što je ujedno

⁵¹ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 61.

⁵² Isto, str. 85-87.

⁵³ Isto, str. 64.

smanjivalo ukupne troškove obrane Carstva. Štoviše, Habsburgovci su proklamirali ideju o uskocima kao predziđu kršćanstva kako bi ih dodatno inspirirali, tako je i sam Ferdinand napisao uskocima i garnizonu da trebaju ustrajati u „borbi protiv tiranije tih užasnih Osmanlija“.⁵⁴ Propagandim izjavama izravno potiče borbu i netrpeljivost prema Osmanlijama. No, u mirnodopsko razdoblje, osobito kada su Habsburgovci htjeli poboljšati odnose s Osmanskim Carstvom, ponašanje uskoka nije im išlo na ruku te su ograničavali uskočko djelovanje kada je to odgovaralo njihovoj vanjskoj politici. Tako je, maločas spomenuti Ferdinand, nakon navedenih huškačkih poruka uskocima, odjednom odlučio pokušati ograničiti pohode uskoka te popraviti odnose s Osmanlijama. No, kako su se uskoci, očito, oglušili na njegove zahtjeve, prekorio je uskočkog kapetana Petra Kružića sljedećim riječima: „Pružate ne samo okrilje nego i potporu i pomoć mnogim uskocima koji su došli iz osmanskih krajeva, i dopuštate im, zajedno s vašim podređenima, da izvode brojne upade i haraju, kako ljude, tako i stoku u rečenim osmanskim krajevima, te da čine drugu štetu, otimajući plijen i uzimajući zarobljenike na mletačkom teritoriju.“⁵⁵ Čini se da Kružić ipak nije imao razumijevanja za Ferdinandovo političko taktiziranje jer mu je poručio da on krajiške garnizone smatra braniteljima kršćanstva pred Osmanlijama i da su u njegovim očima „svi koji žive iza planine, što će reći svi podanici Porte, Turci, te stoga legitimne žrtve.“⁵⁶

Međutim, izuzev nekolicine ovakvih prigovora uzrokovanih političkim previranjima, uskoci su, u suštini, uživali habsburšku potporu, pa čak i u svojim pljačkaškim aktivnostima. Štoviše, uskočku sposobnost da sami sebi osiguraju robu potrebnu za život putem pljačkaških pohoda, Habsburgovci su smatrali vrlinom. Habsburgovcima je bilo lakše i isplativije dopuštati uskocima da pljačkaju, već da odvajaju novac na redovnu plaću i održavanje garnizona discipliniranih njemačkih jedinica. Također, pohodi uskoka bili su isplativi i za financijsko stanje Vojne krajine, budući da su i zapovjednici dobivali određeni dio plijena.⁵⁷

Od pritužbi na uskočke aktivnosti, Habsburgovce je više brinulo napredovanje Osmanlija na teritoriju Hrvatske i Ugarske. Venecija je, za razliku od njih, uskočke pohode doživljavala vrlo ozbiljno. Uskočki pohodi rezultirali su nizom osmanlijskih prigovora koji su

⁵⁴ Emilij Laszowski (ur.), *Monumenta habsburgica*, svezak 2, Zagreb, 1916., str. 252. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 49.)

⁵⁵ Emilij Laszowski (ur.), *Monumenta habsburgica*, svezak 2, Zagreb, 1916., str. 252. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 49.)

⁵⁶ Emilij Laszowski (ur.), *Monumenta habsburgica*, svezak 1, Zagreb, 1914., str. 456. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 50.)

⁵⁷ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 97.

Veneciju optuživali za pomanjkanje brige u patroliranju morem.⁵⁸ Kako bi poboljšala odnose s Osmanlijama i tako zaštitila trgovinu, Venecija je zabranjivala svako pljačkanje osmanskog teritorija ili osmanskih građana. Pljačkaše koje bi uhvatili, Mlečani su strogo kažnjavali, ako ih se moglo uhvatiti, budući da je lokalno stanovništvo naseljeno u Dalmaciji, pružalo zaštitu uskocima. Kazna za odlazak u prepad ili za pomaganje uskocima bila je progonstvo iz lokalnog okruga ili s cijelog teritorija Republike, pod prijetnjom novčane kazne ili smrti. Kasnije je Venecija pooštrila mjere protiv uskočkih prepada i izvršila je blokadu Senja i Hrvatskog primorja, te je u zasjedi dočekivala uskoke i na kraju ih pogubljava. Blokadom je gradove dovela u stanje oskudice, naročito grad Senj, te je uvela nesigurnost u već opasan život.⁵⁹ Mlečani su u svojim opisima uskoke često opisivali kao hrabre ljude koji svojom pojavom privlače pažnju i potiču strah u ljudima. „Uskoci su bili lijepi ljudi i po prirodi snažni. Stasiti i vitki sa gustom bradom i perčinom navrh glave, obučeni po uskočki i lako naoružani, svojom pojavom skretali su pažnju i ulivali strah i poštovanje.“⁶⁰ Negirali su njihovu vojničku ulogu, pripisujući im jedino oznaku pljačkaša i razbojnika. Tako i Paolo Sarpi govori kako „uskoci po oružju koje nose nisu vojnici, niti sposobni da se tuku. Nijedan od njih ne nosi nikakvo obrambeno oružje, niti šljem ili kacigu, niti zašiljeno oružje. Uostalom, nose jednu pušku na točkiće, dosta malu i laku, kakva je potrebna onima koji se više uzdaju u noge nego ruke, i jednu sjekiru. Neki od njih imaju još po jedan bodež i sve njihovo oružje podešeno je za pljačku.“⁶¹ Štoviše, Sarpi piše da je: „Vrijednost uskoka da namjeste zamku slabima, da ubiju i opljačkaju onog tko se ne brani. Ne može se navesti nijedna akcija koju su oni izveli na otvorenom polju, niti su ikada branili jedno napadnuto mjesto.“⁶²

Senjani u jednoj predstavi papi iz 1593. godine otvoreno aludiraju na Veneciju, te govore kada ne bi bilo uskoka, neki kršćani ne bi bili sigurni iza ovih obala. Bili su ogorčeni na optužbe Venecije i Dubrovčana, te se brane govoreći da ako „zadrže robu od nevjernika nisu pirati i lopovi, već su braniooci svetih zakona i očekuju nagradu od Pape i ostalih kršćanskih vladara, a ne kaznu.“⁶³ Uskoci su o sebi imali sliku kao o vojnicima na granici

⁵⁸ Isto, str. 59.

⁵⁹ Isto, str. 77.

⁶⁰ Franjo Rački, Prilog za poviest hrvatskih uskoka, *Starine IX*, Zagreb, 1877., str. 180. (Citat preuzet iz: G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 20.)

⁶¹ Paolo Sarpi, *La Repubblica di Venezia, la casa d' Austria e gli Usocchi, a cura di Gaetano Cozzi e Luisa Cozzi*, Bari, 1965., str. 56., (Citat preuzet iz: G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 32.)

⁶² Isto, str. 54. (Izvor: G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 32.)

⁶³ Archivio di Stato Veneto, *Repubblica deputazione veneta di storia di patria, serie IV, Miscellanea*, svezak 7, str. 141-142. (Citat preuzet iz: G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 33.)

kršćanstva, koji sebe žrtvuju za dobrobit svih ostalih. Svoje pohode opravdavali su ciljevima pravednog rata i prava na osvetu osmanskim stanovništvu, te su vjerovali da su na strani dobra, a o tome svjedoči i natpis uklesan na kući senjskog podkapetana Sebastiana de Sachija: „Si Deus pro nobis quis contra nos“ (Ako je Bog na našoj strani, tko nam se može suprotstaviti).⁶⁴ S obzirom na ideologiju uskoka kao o vojnicima predziđa kršćanstva, sve kršćanske zemlje i njihovo stanovništvo trebalo je biti sigurno od osmanskih prepada. No, nerijetko se događalo da uskoci opljačkaju i trgovačke brodove u vlasništvu kršćanskih zapadnih sila i dalmatinska sela na obali i otocima. U njihovim akcijama stradavala je najviše Venecija, kojoj se je tim uskočkim akcijama narušavao suverenitet, ali i ostale kršćanske države koje su trgovale na Jadranu, kao što su Papinska država, Napulj, Toskana i Dubrovnik. Odnos Venecije prema uskočkim pohodima mijenjao se prema tome u kakvim su odnosima bili s Osmanskim Carstvom. Venecija i Osmansko Carstvo tri su se puta sukobljavali tijekom 16. stoljeća, i to: u ratu 1499.-1503. godine, u ratu Svete lige 1537.-1540. godine, te u Ciparskom ratu 1570.-1573. godine. Za vrijeme tih sukoba, Venecija je poticala uskočke prepade na Osmanlije i okoristila se njima novačeći ih u svoju vojsku. Nejasno je u kojem je periodu došlo do sukoba i pojave mletačkih kritika na uskoke. Ni povjesničari se ne slažu o tome kad su Venecija i uskoci prvi puta došli u sukob. Povjesničarka Nada Klaić smatra da je sukob izbio 1563. godine kada su Mlečani postavili prve zahtjeve za hegemonijom na Jadranu, odnosno pravo na to da jedino kontrolira plovidbu i uzima pristojbe.⁶⁵ Drugačije mišljenje ima Ferdo Šišić koji kao godinu početka sukoba navodi 1557., kada su Mleci prvi put blokirali Senj.⁶⁶ Nasuprot njima, povjesničar Ivan Pederin spominje 1547. godinu, kada su uskoci bili prisiljeni u prepade odlaziti na jug, na dalmatinski teritorij pod mletačkog upravitelja, jer su Habsburgovci zbog mirovnog sporazuma s Osmanskim Carstvom zabranili pohode s njihovog područja na osmanski teritorij.⁶⁷ Grga Novak, spominje 1557. kao godinu sukoba Venecije i uskoka, kada je došlo do mletačke blokade Senja. Kao razlog spominje osmanske prigovore Veneciji da ne može čuvati slobodu plovidbe na Jadranu, da dopušta napadaje uskoka na kopnu i na moru, te su zaprijetili da će u Jadran poslati svoje ratne brodove da čuvaju trgovačke. Nakon ovog događaja, Novak spominje da su Mlečani zabranili uskocima prijelaz preko svog teritorija, te su ih progonili, zarobljavali i kažnjavali kada bi ih ulovili u

⁶⁴ Ivan Kukuljević-Sakcinski, *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah i t.d. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1891., str. 246. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 173.)

⁶⁵ Nada Klaić, *Društvena previranja i bune u XVI. i XVII. stoljeću*, Beograd: Nolit, 1976., str. 184.

⁶⁶ Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1975., str. 309.

⁶⁷ Ivan Pederin, *Gospodarski i ideološki pristup uskočkom ratu i uskočkom mitu*, *Senjski zbornik* (Senj), 9 (1981), str. 185.

pljačkanju.⁶⁸ Sukob i neprijateljstvo uskoka i Venecije postali su intenzivniji početkom 17. stoljeća, kada su uskoci počeli jače osporavati pravo Venecije da kontrolira Jadran, te su naglašavali svoje pravo da „brane i čuvaju naše Jadransko more.“⁶⁹

4.3. Pljačka kao način preživljavanja

Kao što sam već spomenula, senjski uskoci sudjelovali su u ratovima protiv Osmanskog Carstva, i to u Mletačko-turskom ratu (1537.-1540.), Mletačko-ciparskom ratu (1570.-1573.) i u habsburškoj vojsci u Dugom turskom ratu u Ugarskoj 1556. godine, kada su se u carskoj vojsci pod zapovjedništvom Ivana Lenkovića borili oko tvrđave Siget. Međutim, borbu protiv Osmanlija, senjski uskoci, uglavnom su vodili na moru, napadima na njihove trgovačke brodove i na kopnu, kopnenim napadima protiv osmanskih jedinica i graničnih utvrda koji su im služili da bi se uzdržavali.⁷⁰

Uskoci, kao jedinica habsburške neredovne vojske u sklopu Vojne krajine trebali su dobivati plaću od vlasti, koja je bila zadužena i za opskrbu garnizona žitom i ostalim potrepštinama. Međutim, samo je mali broj uskoka bio plaćen za svoju službu, a i te plaće su često kasnile, nekad po četrdeset do pedeset mjeseci. Izvještaj o tome donosi i mletački tajnik, Vettor Barbaro, 1601. godine „ovo mjesto održava se više na osnovi svoga ugleda i vanjštine nego na dobroj i realnoj opskbi, jer vojnici gotovo nikad ne dobivaju svoju plaću, i plaće im kasne četrdeset do pedeset mjeseci, zbog čega iz tjedna u tjedan dobivaju malu količinu žita iz skladišta u Rijeci koje se popunjava prinosima iz Pazina što im nije dovoljno da ispune i najosnovnije potrebe, a tamo nikad nemaju zaliha za više od osam do deset dana.“⁷¹ Anonimni izvještaj iz 1601. godine, vjerojatno izvještaj biskupa Marka de Dominisa⁷², opisuje teške prilike u kojima su se nalazili uskoci i razloge koje ih tjeraju na pljačkanje: „Poznato je da je običaj milicije s granica da vrši prepade na neprijateljsko područje i da otkupninom za robove te pljačkom neprijateljskih dobara prehranjuje sebe i time nadoknadi to

⁶⁸ Grga Novak, Senjski uskoci čuvari našeg Jadrana (1537.-1617.), *Senjski zbornik* (Senj), 5 (1973), str. 6

⁶⁹ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 206.

⁷⁰ Gruenfelder, Anna Maria, Senjski uskoci u „povijesti svakodnevice“, *Senjski zbornik* (Senj), 28 (2001), str. 122.

⁷¹ Historijski arhiv Zadar, *Fond Šime Ljubića*, 2/33, str. 280. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 91.)

⁷² Marko Antonije de Dominis, senjski biskup, bivši isusovac, kojeg je Papa 1598. godine poslao u Senj s ciljem da riješi uskočko pitanje demilitarizacijom i promjenom zanimanja uskoka na mirnije djelatnosti kao što su zemljoradnja, ribarstvo i trgovina. (Vesna Tuđina-Gamulin, Senjska biskupija i Marko Antonije de Dominis prema dokumentu iz godine 1600., *Senjski zbornik* (Senj), 20 (1993), str. 119-120.)

što ne dobiva plaću; vladari nikad ne plaćaju svojim vojnicima dovoljno ili na vrijeme da bi oni i njihove obitelji mogli živjeti u udobnosti i blagostanju. Niti granica daje pomoć u vinovoj lozi, gospodarstvima, pašnjacima, razmjeni ili trgovini, iz čega nužno slijedi da je jedino čime se pogranični garnizoni mogu baviti, ono što najbolje razumiju i ono u čem su najvjekšiji, pljačka; i što je rat duži to ona postaje razrađenija... Senj je nadmašio sva druga pogranična mjesta u ovoj doradenosti prepada i pljačkanja.⁷³ Kapetan Senja kojeg je postavila Vojna krajina 1590. godine, također govori kako „Senjani nemaju drugih izvora za život osim odlaska u pljačku neprijateljskih zemalja bilo preko kopna bilo preko mora. Zabraniti to značilo bi oduzeti im kruh iz ruku.“⁷⁴ Bez zemlje koju bi obrađivali i s kojom bi se mogli prehranjivati, i sa samo dijelom garnizona koji je primao plaću i koja nije bila redovita, senjski uskoci preživljavali su pljačkajući i otimajući plijen. Osnovni plijen u pljačkama bili su uglavnom stoka na kopnu i razna roba kojom se trgovalo u to vrijeme, a mete osmanska sela, trgovački brodovi, putevi i karavane. Glavna područja pljačkaškog djelovanja bila je osmanska Lika, odnosno područje istočno od Velebita, hercegovačko zaleđe dublje na jugu, te Jadransko more.⁷⁵ Cilj im je bio pribaviti plijen, a ne uništavati neprijatelja, iako su često znali i spaljivati osmanske gradove i iz zasjede napadati osmanske jedinice, pod vojnim zapovjedništvom svog kapetana. Puno su češće zasjede postavljali karavanama i brodovima s trgovačkom robom, te odlazili u pljačkanje na kopnu. Stoka koju bi opljačkali, trebala je nadomjestiti opskrbu žitom i ostalim potrepštinama koju je vlast trebala osigurati, a nije.⁷⁶ Kada su uskoci odlazili u pohode, nikada nisu znali kada će se vratiti kućama, ponekad su njihovi pohodi trajali danima ili mjesecima. Barke kojima su se koristili bile su male i brze, obojane u crnu ili crvenu boju. U pohode su uskoci odlazili bez obzira na godišnja doba, ipak, najradije su izlazili zimi po vjetrovitom i uzburkanom moru. Razlog tomu je taj jer se tada mletačke galijske sklanjaju od vjetrova u pristaništima. Također, u zimskim su noćima mogli duže ploviti po mraku, a tada bi se i Morlaci spuštali sa svojom stokom u toplije krajeve na obali, te su lakše dolazili do plijena. U pohodima na kopnu i moru pomagalo im je to što su svuda imali svoje ljude, u svim krajevima Dalmacije gotovo do Kotora, te su tako sa svih strana primali informacije o kretanju brodova i ostalih mogućih žrtava. Uskok, Đorđe Valčić, kojeg su prilikom jednog pohoda zarobili Mlečani, govori kako im ne trebaju špijuni jer sami

⁷³ Karlo Horvat (ur.), *Monumenta uscocchorum*, svezak 1, Zagreb, 1910., str. 396. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 89.)

⁷⁴ Radoslav Lopašić (ur.), *Acta historiam confinnii*, svezak 1, Zagreb, 1884., str. 157. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 89.)

⁷⁵ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 106.

⁷⁶ Isto, str. 99.

špijuniraju, ne vjeruju drugima, te zato postavljaju svoje ljude da čuvaju i stražare danju i noću.⁷⁷ Prilikom pohoda primjenjivali su taktiku iznenađenja neprijatelja, i to na način da bi se pojavljivali kada ih nitko nije očekivao i napadali kad se nitko nije nadao. Bili su vrlo vješti u plovidbi po uzburkanome moru, a njihove barke imale su 12 ili 16 vesala, te je u njih mogla stati posadom do 50 ljudi. Barke su na dnu imale čep kojeg su pri obali vadili kako bi potopili barku i opremu sakrili na kopnu.⁷⁸ Osim stoke i robe sa trgovačkih brodova i karavana, uskoci su u pohodima često zarobljavali i osmanske podanike, muslimane i kršćane. Za uskoke su zarobljenici imali jedino trgovačku vrijednost, što znači da ih oni sami nisu koristili kao svoje robove, već su roblje odvedeno u zarobljeništvo pretvarali u kapital putem otkupa, prodaje ili razmjene. Zarobljenike su otkupljivali od njihovih obitelji, a ako otkup nije mogao biti dogovoren, prodali bi ih u ropstvo ili bi se poslužili njima kako bi oslobodili uskoke zarobljene s druge strane. Na primjer, senjske žene mogle su kupiti pravo na zarobljenike i na taj način otkupiti svoje muževe i sinove zarobljene od Osmanlija. Osim pljačkanjem, uskoci su do plijena dolazili i suzdržavanjem od pljačkanja. Već negdje oko 1576. godine neka sela na osmanskim teritoriju obvezala su se plaćati danak kako bi ih uskoci poštedili od pljačke.⁷⁹ Dio plijena osvojenog pohodima i pljačkanjem, uskoci su prodavali, unatoč tome što je plijen stizao neredovito i nepredvidivo, te što često puta nije bio dovoljan ni da zadovolji njihove vlastite potrebe. Također, zbog osmanskih snaga koje su ugrožavale kopnene ceste, te mletačkih galija koje su otežavale plovidbu i pomorsku trgovinu, uskoci nisu mogli birati tržište za prodaju svoje robe, već su bili prisiljeni jeftino je prodavati. Osim što su teško dolazili do robe i što je nisu uvijek imali na raspolaganju za prodaju, uskočku trgovinu sputavalo je i to što je mletačkim podanicima bila zabranjena trgovina s uskocima. Giovanni iz Ferma opisuje događaj prilikom kojeg su mletački podanici kupili od uskoka tkaninu, nakon što ga uskoci nisu nigdje drugdje mogli prodati: „Prodali su svoju robu rektorima po najnižoj cijeni; neugodno mi je o tome i govoriti; Baršun vrijedan četiri dukata po braccio prodavao se za jedan dukat, isto i grimizna tkanina i slično; a ti su ih rektori vraćajući se odnijeli u Veneciju te preprodavali robu Turcima i drugima.“⁸⁰ Osim mletačkih podanika, uskočkim plijenom nerijetko bi se okoristili i trgovci iz habsburških gradova, Rijeke i Trsta. Oni su od uskoka jeftino kupovali robu i preprodavali je mletačkim kupcima i trgovcima.

⁷⁷ Archivio di Stato Veneto, *Provveditori da terra e da mar filza, 1263, Hvar, 19. lipnja 1597.* (Citat preuzet iz: G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 38.)

⁷⁸ G. Stanojević, *Senjski uskoci*, str. 36-39.

⁷⁹ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 101-105.

⁸⁰ Termin *braccio* korišten je za mjerenje tekstila; Franjo Rački, *Prilog za poviest hrvatskih uskoka, Starine IX, Zagreb, 1877.*, str. 242. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 116.)

Uskoci su najčešće u Rijeci prodavali svoj plijen, a taj je grad za njih bilo i važna baza za opskrbljivanje u kojoj su nabavljali lađe, platno za jedra, brodsku užad i sidra, a bilo je određeno da u njoj vlasti isplaćuju i vojne plaće u platnu, žitu i hrani.⁸¹

Unatoč brojnim pritužbama, uskoci su svoje pljačkaške pohode smatrali nekom vrstom pravednog rata protiv muslimanskih pogana kojeg vode u svrhu obrane granice kršćanstva, te su se istim stavovima opravdavali za svoje djelovanje. U aktivnostima su ih podržavali Habsburgovci i Sveta stolica, ali i lokalno katoličko svećenstvo i stanovništvo.⁸² Osim osmanskog muslimanskog stanovništva pljačkali su i židovsko stanovništvo, ali i ono koje je živjelo pod osmanskom upravom, bez obzira na njihovu vjeroispovijest.⁸³ Uglavnom su napadali bogate muslimane, upravitelje, gradsko stanovništvo, trgovce i obrtnike. Uzduž Jadrana plijenili su robu, zarobljavali su trgovce radi otkupa, pljačkali gradove i sela, otimali stoku i odvodili ljude u roblje. Međutim, njihovi pohodi i djelovanje ponekad je nailazilo i na pozitivne kritike. Na primjer, Vettor Barbaro, tajnik glavnog providura, govori kakvu su korist uskoci donijeli svojim djelovanjem. On smatra da su njihove akcije sprječavale Osmanlije da prošire svoj vojni i gospodarski utjecaj na Jadranu. Kaže kako se zbog straha od uskočkih prepada, Osmanlije nisu naseljavali na teritorij u Lici, ali ni u zaleđu Skradina, Omiša i uz rijeku Neretvu. Za njega su uskoci zaslužni što osmanske snage nisu mogle opstati u pograničnim područjima i što se nisu mogli služiti svojim jadranskim lukama za naoružavanje svoje mornarice. Korist od uskočkih pohoda pronalazi u tome da su njima slabili osmanski vojni i upravni sustav, a usput i da su remetili osmansku trgovinu i time pridonijeli rastu mletačkih luka.⁸⁴ Suprotno mišljenje imaju Minuccio Minucci i Paolo Sarpi koji uskocima priznaju uspješnost u obrani granica od osmanskih prodora na Jadran i u Srednju Europu, ali navode kako oni svojim pohodima ipak više ugrožavaju trgovinu i sigurnost plovidbe, te ističu potrebu da se spriječe njihovi pohodi na način da im se priskrbe sredstva za život, sređene uvjete za rad i redovite plaće. Njihov prijedlog je da se uskoci presele na kopno, gdje bi im bilo omogućeno da se sami uzdržavaju zemljoradnjom i stočarstvom.⁸⁵ Budući da su se uskočki napadi uglavnom svodili na pljačku, više nego na

⁸¹ Branko Fučić, *Tera incognita*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 314.

⁸² C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 156.

⁸³ Isto, str. 160.

⁸⁴ Isto, str. 175-177.

⁸⁵ A. M. Gruenfelder, *Senjski uskoci u „povijesti svakodnevice“*, str. 109.

vojne akcije, izgleda da je borba protiv Osmanlija i slabljenje njihove snage i vlasti ipak bila u drugom planu.⁸⁶

Na pljačkaške pohode i uništavanje zemlje uskoci, a i nadređene vlasti, gledali su kao na neizbježne okolnosti, kao i na rat, na kojeg su se naviknuli, te su naučili od njega živjeti i primati ratni plijen kao normalan izvor uzdržavanja.⁸⁷ Uskočki pljačkaški pohodi dobro su služili interesima Vojne krajine ali od sredine 16. stoljeća, zbog potreba habsburške vanjske politike da održi dobre veze s Venecijom i Osmanskim carstvom, car i nadvojvoda pokušali su ostvariti jači nadzor nad uskočkim akcijama, te kontrolirati ili čak prekinuti odlaske u pohode.⁸⁸ Senjski uskoci su u određeno vrijeme bili idealni za potrebe Habsburgovaca. Oni su predstavljali jeftinu vojsku koja se mogla lako prikupiti i mobilizirati, koja je osmanske snage uspješno držala podalje od granice, i koja za uzdržavanje nije bila ovisna o riznici cara. Pokazali su se iskusni vojnici i u organiziranim vojnim pohodima na osmanske snage, a njihovi pljačkaški pohodi ometali su Osmanlije i na taj način onemogućavali im naseljavanje Vojne krajine koje bi moglo predstavljati osnovu za njihovo daljnje širenje. Kada su Mlečani prosvjedovali protiv uskočkih akcija i zahtjevali preseljavanje uskoka, habsburške vlasti uvijek su im davale iste odgovore: „Njihovo mi je Veličanstvo reklo da ih ni pod kojim okolnostima ne može ukloniti, čak ni da mu učinim kakvu god uslugu u ime Vaše Svjetlosti, jer zna da nema podanika u svim svojim posjedima koji bi više odgovarali njegovim potrebama i njegovim granicama od ovih... Kada bi htio uposliti Nijemce, ili bilo koje druge, morao bi pristati da ih plaća više, a oni ne bi bili tako srčani, niti toliko sposobni za djelovanje na moru.“⁸⁹ Međutim, zbog brojnih pritužbi od strane Mlečana, vlasti su pokušavale barem djelomično ograničiti uskoke u pohodima, ali državne su institucije bile poprilično slabe i nedovoljno razvijene, a povjerenstvo kojem bi bio dodijenjen zadatak istraživati zločine, prikupljati plijen i spječavati nove zločine, nije bilo dovoljno pritisnuto da provede naloge koje su dobili od vlasti. Paolo Sarpi i Minuccio Minucci smatrali su da je politički antagonizam Habsburgovaca prema Veneciji glavni razlog zbog kojeg su habsburške vlasti tolerirale uskočke aktivnosti.⁹⁰ Ipak, diplomatski pritisak Venecije, a na kraju i Osmanskog Carstva utjecao je na to da se postupno ograničava djelovanje uskoka, te u konačnici i na njihovo preseljavanje. Ograničavanje uskočkih pohoda moglo se ostvariti na način da se vlasti

⁸⁶ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 189.

⁸⁷ A. M. Gruenfelder, *Senjski uskoci u „povijesti svakodnevice“*, str. 117

⁸⁸ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 136.

⁸⁹ Gustav Turba (ur.), *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe*, svezak 3, Beč, 1889., str. 236-237. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 150.)

⁹⁰ A. M. Gruenfelder, *Senjski uskoci u „povijesti svakodnevice“*, str. 119.

pobrinu za njihovo uzdržavanje ili da ih u krajnjem slučaju uklone iz Senja. Vojna krajina i Habsburška Monarhija nisu bili u potpunosti zainteresirani za uspjeh u ostvarivanju nadzora nad uskocima sve dok su prednosti uskočkih pljačkaških pohoda bile veće od problema koje su činile vanjskoj politici. Međutim, od kraja 1590-ih došlo je do intenzivnijeg pritiska Venecije i njihove pomorske blokade na Jadranu, te pregovora Habsburgovaca i Osmanskog Carstva o okončavanju Dugog turskog rata. Ovi događaji rezultirali su intenzivnijom potrebom za ograničavanjem i okončavanjem uskočkih pohoda i njihovim raseljavanjem.⁹¹

5. Uskočki rat i preseljavanje uskoka

Krajiške vlasti su do kraja Dugog turskog rata poticale useljavanje s osmanskih teritorija u Senj. No, početkom 17. stoljeća Senj postaje manje privlačan useljenicima zbog nastavljenih mletačkih blokada, svršetka Dugog turskog rata 1606. godine koji je zahtijevao mirnije odnose na habsburško-osmanskoj granici. Vojna krajina postupno počinje kočiti naseljavanje i sprječavati uskočke prepade na mletački i osmanski teritorij, te odlučuju preseliti uskoke u zaleđe, daleko od obale. Madridski mirovni sporazum između Habsburške Monarhije i Mletačke Reoublike, potpisan 1617. godine, okončao je uskočki rat između Habsburgovaca i Venecije, a jedan od uvjeta mirovnog ugovora bilo je potpuno uklanjanje uskoka iz Senja.⁹²

Uskočki rat izbio je 1615. i trajao je do 1618. godine. Razlozi zbog kojeg je došlo do njega definitivno nisu bili samo uskoci i njihovo pljačkanje, već su oni puno dublji. Radi se o borbi dviju velikih sila za moć na Jadranu, ali i nastojanje Habsburgovaca da prošire svoj utjecaj i na talijanski teritorij.⁹³ Senj je Veneciji bio meta i prije izbijanja rata, ali ne samo zbog uskoka i njihova gusarstva, već zbog toga što su Mlečani htjeli cijelu istočnu jadransku obalu podvrgnuti pod svoju moć, uključivši i habsburški dio Primorja. Glavno nastojanje Mlečana bilo je usmjereno ka tome da se uskoci rasele, kako bi lakše uspjeli postići svoj cilj.⁹⁴ Uskoci su počeli opterećivati metačko-habsburške odnose od kraja velikog Mletačko-turskog rata 1573. godine. Krajem 16. i početkom 17. stoljeća sukob je poprimio takve razmjere da su obje strane oružani obračun smatrale neizbježnim. Mlečani su carskome dvoru ukazivali na

⁹¹ C. W. Bracewell, *Senjski uskoci*, str. 153.

⁹² Isto, str. 63.

⁹³ Anna Maria Gruenfelder, Senj i rat protiv uskoka, *Senjski zbornik* (Senj), 24 (1997), str. 49.

⁹⁴ Isto

uskoke i na to da se njihovi napadi spriječe.⁹⁵ Godine 1575. Venecija je sama krenula u borbu protiv uskočkih prepada, osnovavši priobalnu stražu protiv uskoka na čelu s „capitanom contra gli uscocchi“ (kapetan protiv uskoka).⁹⁶ Od 1589. godine kapetan protiv uskoka dobio je ovlasti za zaustavi sve habsburške brodove, odvede ih u mletačke luke, prisili ih na otkup i na plaćanje pristojbi za plovidbu. Na zahtjev da ukine ovu mjeru, Venecija je uvjetovala zahtjevom za iseljavanjem uskoka na kopno i smještanjem njemačke posade u grad Senj.⁹⁷ Kapetan protiv uskoka Marc'Antonio Pisani proveo je 1591. godine i blokadu pomorskih habsburških gradova, Rijeke, Bakra, Novog Vinodolskog i Senja.⁹⁸ Posljedice mletačke blokade jesu oskudica u Senju, nemogućnost izlazaka na osmanski teritorij i sve teže preživljavanje u Senju.⁹⁹ U izvještaju iz 1601. godine piše da se zbog mletačkih mjera i strogih habsburških reformi povjerenih Josipu Rabatti, broj uskoka upola smanjio. Mletački promatrač izvještava o stanju u kakvom su se uskoci našli: „Prošlog Božića nisu imali ništa za jelo osim ulja koje im je preostalo iz ranijeg pohoda, i malo svinjetine, bez kruha i bez vina, i posljedica je toga da se nitko (ili samo malobrojni) odlučuju da postanu uskocima, jer su glas i vjerovanje o slobodi i udobnosti koju su navikli tamo zateći u međuvremenu jenjali.“¹⁰⁰

Mletačka blokada rezultirala je time da uskoci zbog oskudice povećaju broj svojih napada na osmanske i mletačke ciljeve, a što kulminiralo još većim sukobom između habsburških i mletačkih vlasti. Cijeli sukob oko uskoka iskorišten je kao povod Uskočkome, odnosno Gradiškome ratu, a koje su snage vodile zbog osobnih političkih interesa. Posredovanjem Španjolske došlo je do mira u Madridu, kojim je odlučeno da se uskoci isele iz Senja. Prema odredbama mira Habsburgovci su uskoke trebali raseliti i nastaniti na teritorije udaljene od obale, u grad Senj trebali su biti smješteni njemački vojnici, uskočke lađe trebale su biti spaljene, a za onim uskocima koji su nastavili s prepadima raspisana je nagrada. Uskoci su raseljeni, poslani su u Otočac, Brinj i Karlovac. Mnogi uskoci koji su napustili Senj vjerovali su da je to samo privremeno kako bi se mirovni sporazumi mogli što prije završiti. Raseljeno stanovništvo bunilo se na životne uvjete jer sada kada više nije bilo prihoda od pljačke, nisu se imali od čega uzdržavati.¹⁰¹ Nakon Madridskog mira uskočki prepadi slabe, uskoci više nisu imali sigurno utočište kao što je to bio Senj, a vlast u Vojnoj krajini ne dopušta

⁹⁵ Isto

⁹⁶ Isto, str. 55.

⁹⁷ Isto, str. 56.

⁹⁸ Isto

⁹⁹ Isto, str. 61

¹⁰⁰ Historijski arhiv Zadar, *Fond Šime Ljubića*, 2/33, str. 282. (Citat preuzet iz: C. W. Bracewell, str. 63.)

¹⁰¹ Isto, str. 285.

naseljavanje novih izbjeglica i novaka.¹⁰² Iako su odlukom Madridskog mira svi uskoci trebali biti preseljeni, te je “uskočka epopeja” trebala biti završena, Mlečani su još dugo godina nakon njega trpjeli napade na svoje brodove, to potvrđuju i žalbe u dokumentima iz 1636.-1639. godine koje sadrže pritužbe na napade protjeranih Senjana na more, na nesposobnost kapetana da ih zaustavi, te zahtjeve da im se oduzmu svi brodovi.¹⁰³

¹⁰² Isto, str. 291.

¹⁰³ A. M. Gruenfelder, Uskočki rat i međunarodni aspekti, *Senjski zbornik* (Senj), 30 (2003), str. 247.

6. Zaključak

U radu je prikazan kratki pregled djelovanja uskoka na području Senja i sjevernoga Jadrana u 16. i početkom 17. stoljeća, što je bio osnovni cilj ovoga rada. Najveći naglasak stavila sam na njihove pljačkaške pohode u kojima su bili poznati, te ukazala da su razlozi takvih pohoda bili iz egzistencijalnih potreba, a ne zbog surove pohlepe za plijenom. Mnogo pažnje posvetila sam proučavanju zapisa i njihovim opisima iz toga vremena, što smatram najboljim uvidom, kako u život uskoka, tako u političke i stereotipne odnose drugih povijesnih aktera prema njima. Pokušala sam ukratko predstaviti povijesni kontekst toga vremena kako bismo lakše razumijeli ulogu uskoka te u najkraćim crtama obuhvatila sam uskočku povijest od njihova doseljenja i početka djelovanja u Senju, do prisilnog iseljavanja s ovoga područja.

7. Literatura

1. Antoljak, Stjepan, *Hrvatska historiografija*, Zagreb: Matica hrvatska, 2004.
2. Bolonić, Mihovil, Uskoci i otok Krk, *Senjski zbornik* (Senj), 8 (1981), str. 343-354.
3. Bracewell, Catherine Wendy, *Senjski uskoci: piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću*, Zagreb: Barbat, 1997.
4. Bracewell, C. W., Žene kod uskoka: Književni likovi i stvarnost, *Senjski zbornik* (Senj), 17 (1990), str. 177-186.
5. Fučić, Branko, *Terra incognita*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1997.
6. Gamulin-Tuđina, Vesna, Senjska biskupija i Marko Antonije de Dominis prema dokumentu iz godine 1600., *Senjski zbornik* (Senj), 20 (1993), str. 119-126.
7. Gruenfelder, Anna Maria, Senj i rat protiv uskoka, *Senjski zbornik* (Senj), 24 (1997), str. 49-84.
8. Gruenfelder, Anna Maria, Senjski uskoci u „povijesti svakodnevice, *Senjski zbornik* (Senj), 28 (2001), str. 105-128.
9. Gruenfelder, Anna, Maria, Uskočki rat i međunarodni aspekti, *Senjski zbornik* (Senj), 30 (2003), str. 211-258.
10. Gulin Valentina, Recenzija, Prikaz Catherine Wendy Bracewell, Senjski uskoci: piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću, Zagreb, 1997., 319.str, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* (Zagreb), 2 (1997)., str. 229-230.
11. Klaić, Nada, *Društvena previranja i bune u XVI. i XVII. stoljeću*, Beograd: Nolit, 1976.
12. Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća, Knjiga 5. Četvrto doba: vladanje kraljeva iz porodice Habsburga (1527-1740)*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980.
13. Lokmer, Juraj, Senj, uskoci i bura u putopisu Sir Thomas Graham Jacksona s kraja XIX. stoljeća, *Senjski zbornik* (Senj), 36 (2009), str. 123-198.
14. Novak, Grga, Senjski uskoci čuvari našeg Jadrana (1537.-1617.), *Senjski zbornik* (Senj), 5 (1973), str. 5-8.
15. Pederin, Ivan, Gospodarski i ideološki pristup uskočkom ratu i uskočkom mitu, *Senjski zbornik* (Senj), 9 (1981), str. 183-202.
16. Stanojević, Gligor, *Senjski uskoci*, Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1973.

17. Šišić, Ferdo, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1975.